

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

MUHAMMED KUTUB

Şehid Seyyid Kutub'un küçük kardeşidir. 1919 yılında Mısır Asyut'ta doğdu. Lise tahsilinden sonra, bir yandan psikoloji eğitimi görürken, öte yandan İslâmî araştırma ve incelemelerde bulundu. Eserlerinde, özellikle “bilim” kılığı altında müslümanlar arasında yerleştirmek istenen ateizmle ve onun uzantıları durumundaki belli-başlı çağdaş fikir akımlarıyla hesaplaşarak, müslümanların böyle câhilî düşüncelere karşı uyanık bulunmalarını sağlamaya çalıştı.

Nâsır döneminde 7 yıl hapis yatıp, çağdaş Fir'avn Sedat'ın politik amaçlı affıyla serbest bırakıldı. Daha sonra ise yeniden yargılanmaya başlandı.

Son zamanlarda Mekke'de Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi'nde İslâm ve Mukayeseli Dinler profesörü olarak çalışan Muhammed Kutub, 4 Nisan 2014'te Mekke'de vefat etti.

İNSAN PSİKOLOJİSİ ÜZERİNE ETÜTLER

Muhammed Kutub

Çeviren: Bekir Karlığa

işaret

İŞARET YAYINLARI: 4

Kitabın orijinal adı
Dirâsetun fi'n-Nefsi'l-İnsâniyye

© İşaret Yayınları

Genel Yayın Yönetmeni
Dr. İsmet Uçma

Editör
M. Ali Uçma

Çeviren
Bekir Karlığa

Dizgi
H.H.U.

Tashih-Redaksiyon
Hüseyin Altuntaş

Mizanpaj
Ertuğrul Özalp

Kapak
Yunus Karaarslan

5. bsk. İstanbul 2019

Baskı-Cilt
Şenyıldız Matbaacılık Yay. LMT. ŞTİ.
Gümüşsuyu cad. No: 3/2, Topkapı/İstanbul
Tel: (0 212) 483 47 91
Sertifika no: 11964

Mizanpaj programı: QuarXPress
Karakter/Font: Utopia
Metin: 10 ve 9 pt. (Satır arası: 13.2 ve 12.2 pt., Paragraf arası: 2 mm.)
Dipnot: 8 pt. (Satır arası: 11.2 pt.)

ISBN: 978-975-350-36-93

Sertifika no: 15826

İŞARET YAYINLARI
Hobyar mah. Ankara cad. Ünal Han, No: 21/1, Cağaloğlu-Fatih
Tel: (0 212) 519 17 28—528 30 63
Fax: (0 212) 528 30 59
isaret@isaretyayinlari.com.tr
www.isaretyayinlari.com.tr

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	7
Beşinci Baskıyı Takdim Ederken	11
Giriş	15
Önce... İnsan Nedir?.....	25
İççe Bir Tabiat	54
İnsan Ruhundaki Karşılıklı His ve Eğilimler	87
Korku ve Ümit	92
Bağlılık Duymak ve Özgür Olmak	140
Olumluluk ve Olumsuzluk	146
Bireysellik ve Toplumsallık.....	152
Hareket ve Kontrol Mekanizması	183
Hareket Mekanizması.....	191
Kontrol Mekanizması	199
İnsan Hayatında Sevk ve Kontrol MekanizmasınınBirlikte Faaliyeti	208
Din ve Fıtrat	238
Yüce Değerler	269
Sapıklık ve Anormallikler	291
İnsan Ruhunda Hayır ve Şer Duygusu.....	341
İnsanlığın Değişen ve Değişmeyen Değerleri	356
İnsanın İnsanca Yorumu	371
Gerçek İle Hayal Arasında	393

SUNUŞ

Psikoloji, tarihçesi bakımından bazı spekülâtif ön kabulleri olan bir bilim dalıdır. İslâm ilim geleneğinde “ilmu'n-nefs” şeklinde geçmekle beraber, kavramın ifade ettiği “öz benlik” ciddi araştırmaların konusu olamamış, böylece “ruh bilimi” anlamına gelen psikoloji de İslâm medeniyetinin temel kodlarına uygun bir gelişme seyri gösterememiştir.

Nitekim Batı Avrupa'da canlanan bilimsel merakın konusu olduktan sonra psikoloji dev adımlarla ilerleyerek insana ilişkin en önemli bilim dallarından biri olmuştur. “İnsana ilişkin olmak”, insan için en doğru olanı ifade etmekten tümüyle farklı bir durumdur. Batı'nın sorunlu “insan” algısı, insana ilişkin olan her şeye bulaşarak onları da enfekte eden bir zihinsel hastalık kaynağıdır. Bu yönüyle Batı'nın insan algısı, düşünce ve inanç alanında çeşitli olumsuzluklara yol açmış ve açmaya da devam etmektedir.

Pek çok alanda olduğu gibi, psikolojinin felsefeden bağımsızlaşarak ayrı bir bilim halinde örgütlenmesi de yine Batılı araştırmacıların çabalarının bir sonucudur. 19. yüzyıla gelinceye kadar fen bilimlerinde büyük mesafeler alan Batı; tarih, arkeoloji, antropoloji, paleontoloji gibi alanlarda da ilk çalışmaları yapmış olmanın avantajını kullanarak kendini modern uygarlığın inşa edicisi ilan etmiştir. Bu özgüvenle kocaman laflar etmek, isbata muhtaç teoriler ortaya atmak, alışılmış zihinsel kalıpları tarumar etmek gibi hususlarda da son derece cesur ve pervasız davranmıştır. A. Comte, K. Marx, S. Freud gibi isimler, ortaya attıkları görüşleriyle kendi zamanlarını da aşarak insanlığın gidişatında önemli kırılmalara sebep olmuşlardır. Z. Brzezinski'nin deyişiyle, “Dünyayı bir afet gibi istila edip geçen komünizm” fikriyatı nasıl Marx'ın orijinal fikirlerinden beslenmişse, insanı zoologların tasnifiyle akıllı bir hayvan olarak gö-

ren Freud da cinsel enerjinin insan hayatındaki önemini her şeyin üstünde tutmuş, bu enerjinin önüne konabilecek en küçük engelin bile insanı ruhsal hastalıklara itebileceğini iddia ederek Batı'nın dizginlenemez bir cinsellik batağına sürüklenmesinde baş esin kaynağı olmuştur.

Avusturyalı bir yahudi ailede yetişen Freud, psikoloji alanındaki geçmiş araştırmaları da kendi deneyimlerine katarak insan davranışlarının kökeni üzerine son derece spekülatif bir tez öne sürmüştür. Bu teze göre insan davranışlarının temel motive edici gücü cinsel enerjidir. Bu enerjinin çeşitli şekillerde önünün kesilmesi veya istikametinden saptırılması, nevrotik rahatsızlıkların başlıca nedenidir. Oedipus ve Elektra Kompleksleri, cinsel enerjinin yönünü bulmasında etkili olan başlıca psikolojik mekanizmalardır. Freud Psikolojisi, 19. yüzyılın temel trendlerinden biri olan pozitivist bilim anlayışının da desteğini alarak öncelikle Avrupa'da, bilahare dünyanın Batılılaşmaya açık toplumlarında yıkıcı rüzgârlar estirmiş, geleneksel değerleri ve dinî inançları şiddetle sarsmıştır. Bu kitabın temel tezi, Freud'un tamamen ilk araştırmacılardan olmanın verdiği özgüvenle bazı doğru tesbitleri manipüle ederek, tersine yorumlayarak, dinî yapıları sindirmek için inançları körelterek ortaya attığı içi boş, tek taraflı, spekülatif iddialarına karşı tutarlı, ikna edici cevaplar vermektir.

Modern psikoloji bilimi çevrelerinde her ne kadar Freud'a ve öğrencileri olan Adler ve Jung'a yöneltilmiş ciddi eleştiriler bulunsa da, kodları itibariyle psikolojinin ağababalarından olan bu isimlerin etkisi alttan alta yaşamaya devam etmektedir. Tarihçi Tacitus'un, "İmparatorluklar kuruluş felsefelerini aşamazlar" şeklindeki meşhur sözünü psikoloji için de geçerli sayarak şöyle söyleyebiliriz: Bu disiplinin günümüzdeki temsilcileri de halen insanı ilk ustaları gibi görmeye, ilahî değerlerle olan bağıını arkaik alışkanlıklar olarak değerlendirmeye devam etmekte, bu yoz çerçeveyi açacak, değiştirecek, insana manevî

anlamlar verecek iradeden mahrum görünmektedirler. Muhammed Kutub, müslüman toplumlarda çok az yetişen mütefekkir kimliğiyle bu soruna yıllar önce el atmış, Batılı ve Batıcı psikoloji çevrelerinde bilimsel kanaat olmaktan çıkıp kesin inanç haline dönüşen “insana ilişkin” yanlış yargıları İslâm'ın insan anlayışıyla tashih etmeye çalışmıştır.

Sosyal bilimlerde söz sahibi ilim adamlarımızdan Prof. Dr. Bekir Karlığa'nın gençlik yıllarında büyük bir vukûfiyetle dilimize kazandırdığı *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler* adlı bu değerli eserde, yazıldığı tarih itibariyle yenilenmesine ihtiyaç duyulan bazı deyim ve kavramlar elden geçirilmiş, merhum Kutub'un kastettiği anlamlar korunarak dilin tazelenmesine itina gösterilmiştir.

Merhum Kutub'un bu eserinin günümüzde psikoloji bilimiyle iştigal eden tefekkür sahibi araştırmacılarımıza esin kaynağı olmasını, bu eserden elde ettikleri bakış açısıyla psikoloji bilimini medeniyetimizin kurucu kodlarına uygun olarak yenden inşa etmelerini umuyor ve bekliyoruz.

İŞARET YAYINLARI

BEŞİNCİ BASKIYI TAKDİM EDERKEN

İslâm'ın Allah, insan, hayat, kâinat, ölüm ve ötesi hakkındaki görüşlerinin bir bütün olarak ifadesinden ibaret olan İslâm düşüncesi, her türden ön yargıları ve sübjektif yaklaşımları bir kenara bırakıp, olay ve olguları olduğu gibi ele alan ve değerlendirilen biricik düşünce sistemidir. Bu düşünce sisteminin: biri, ilahî vahiy ve bu vahyin tatbikinden ibaret olan sahih sünnet, diğeri de insanın düşünme yeteneğinin aracı olan akıl olmak üzere iki temel kaynağı ve dayanağı vardır.

Allah Rasûlü'nün bize öğrettiği biçimde, yani vahiy ve akıl birlikteliği içerisinde değerlendirildiği takdirde, Allah'ın okunan kitabı olan Kur'ân ile, yaşanan kitabı olan fıtrat arasında asla bir uyumsuzluk bulunmadığı anlaşılır. Çünkü bu, Allah'ın şaşmaz kanununun [sünnetullah'ın] tabii sonucudur. Kur'ân'ın ifadesiyle, *Siz, Allah'ın sünnetinde asla değişiklik bulamazsınız* (Ahzâb/62; Fâtır/43; Fetih/23). Eğer ilahî kanun'da [sünnetullah'ta] değişiklik yapılmasını gerektiren bir husus olduğu zannına düşülürse, bunun ya akıl ile vahiy arasında sağlıklı ilişki kuramayan bir bireyin kendi düşünce sisteminden ya da o bireyin kullandığı zihinsel araçların yetersizliğinden kaynaklandığı akla gelmelidir.

Temel karakteri bu olan İslâm düşüncesi, “insan” gerçeğini ele alırken de bu ana ilkeden hareket eder ve insanı tüm varlık yapısı ile göz önünde bulundurur. İslâm düşüncesine göre insan, bir avuç çamurdan ibaret olan beden ile, ilahî soluktan/nefhadan ibaret olan ruhtan meydana gelmektedir. Bu ikisi arasında tam bir denge kurulmuştur. Bu sebeple İslâm, insanı ne salt ruhtan meydana gelen “melek” yapmak ister; ne de büsbütün çamura bulanmış “şeytan”a dönüşmesine izin verir. Bu ikisi arasında onu orta bir noktaya yerleştirir. İnsanın biyolojik

haz ve dürtülere zaafî olan maddî/bedenî cephesini reddetmediği gibi, melekliği karakterize eden manevî/ruhanî cephesini de abartmaz. Daima beden ve ruhun içiçe ve yanyana yaşadığı, kimi zaman birinin, kimi zaman diğerrinin baskın çıktığı bir bütünlüşik yapıyı göz önünde bulundurur. Böylece mayası çamurdan yoğrulmuş olan bu yaratığın önüne, manevî bir huzur ikliminde yaşamanın yollarını serer.

İslâm düşüncesinin gerek ilk yüzyıllardaki, gerekse günümüzdeki dinamizmi, işte bu bütüncül insan yaklaşımına dayanmaktadır. Çünkü düşünce sistemlerini taşıyan ve uygarlıkları ayakta tutan ana unsur insandır. Ülkemizin içinden geçtiği 200 yıllık modernleşme ve Batılılaşma furyasının en az yıkabildiği de, imkânsızlıklar nedeniyle çağa ayak uyduramamış olsa bile, hâlâ ayakta durmayı başarabilmiş olan insanımızdır. Çok ağır ve değişik sindirme yöntemleriyle kültürel müesseselerimizin bir çoğu bu süreçte yıkılıp giderken, maddî imkânsızlıkların eline terk edilmiş olan insanımız –bir şans eseri olarak– daha az yıkıma uğramıştır. Bugün Batı'yı canından bezdiren problemlerin temelinde, Hristiyanlığın ifratı ile modernitenin tefriti arasında ezilip paramparça olmuş “çağdaş insan” anlayışı yatmaktadır. Ne yazık ki, bu büyük sorun gerek ülkemiz gerekse Batı dünyasındaki birçok aydın tarafından, modernleşmenin doğal sonucu olarak değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Halbuki bu çevrelerce problemin köklerine inilmeye çalışılsa, tabii bir determinizmin ötesinde, sakat ve eksik bir insan anlayışının yattığı gerçeği ile karşılaşılacaktır.

Büyük İslâm düşünürü ve şehidi Seyyid Kutub'un küçük kardeşi Muhammed Kutub'un kaleme aldığı ve yaklaşık kırk beş yıl önce tarafımızdan tercüme edilerek Türk okuyucusuna sunulan *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler* adlı bu eser, o döneme göre çok çarpıcı tesbitlerin yer aldığı bir araştırma olarak oldukça ilgi çekmişti. Çünkü merhum Kutub, konuyu doğrudan bir psikolog veya pedagog olarak ele almak yerine, bu ilmi formas-

yonuna ilaveten özgün düşünen bir müslüman aydın olarak da inceleyip tahlil etme cihetine gitmiştir.

Fî Zılâli'l-Kur'ân adlı tefsirini tercüme ettiğimiz ve “Kur’ân’ın Gölgesinde” bir hayatın özlemiyle yanıp tutuştuğumuz o gençlik günlerimizde, Kutup ailesinin neredeyse bütün eserlerini heyecanla, büyük bir azim ve gayretle dilimize aktarmaya çalışmış ve bu eserlerden yaklaşık on kadarını Türk okurunun istifadesine arz etmiştik. İfade etmek gerekir ki, o dönemde hızla gelişen Arapça’dan Türkçe’ye çeviri faaliyetlerinin ülkemizdeki İslâmî gelişmede büyük payı ve etkisi vardır. Elbette biz de, âcizane, bu harekete katkıda bulunmuş olmanın manevî hazzını yaşıyoruz.

Ancak o günün dil ve üslubu ile bugünün dil ve üslubu arasında zamanla belirgin farklılıklar oluşmuştur. Bu tercüme eserlerin yeniden gözden geçirilerek yayımlanması, İslâmî hareketin gelişim seyrinin izlenmesi açısından önemlidir. Ancak mesaimizin yoğunluğu nedeniyle, toplamı yirmiyi aşan bu çevirileri yeniden gözden geçirme imkânımız olmadığından, yeni baskıları için herhangi bir girişimde bulunmamız da mümkün olmamıştır.

Kuruluşunda bir nebze emeğimiz de geçmiş olan İşaret Yayınları, elinizdeki bu eseri dil ve üslup yönünden yeniden gözden geçirerek basma teklifinde bulunduğunda, bunu memnuniyetle karşıladım. Böylece, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler*’in bu yeni ve 5. baskısı ortaya çıkmış oldu. Genelde çok büyük farklılıklar olmasa da, eserin güncellenmiş olması önem ifade etmektedir. “Darısı diğer tercümelerimizin de başına” diyerek, hem İşaret Yayınları sahibi değerli dostum Dr. İsmet Uçma’ya hem de bu çalışmaya emek veren herkese teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Bekir Karlığa